

Jáki Sándor Teodóz OSB

AVE MARIA

A GYŐRI BENCÉS TEMPLOM
KAMARAKÓRUSÁNAK HANGVERSENYE
1994. október 7-én, pénteken, este 7 órakor
A SZEGED-ALSÓVÁROSI
FERENCES KEGYTEMPLOMBAN

MŰSOR:

- 1) AVE SPES NOSTRA – gregorián antifóna (SzJ – BE – HÉ)
- 2) a) SUB TUUM PRAESIDIUM (BE)
b) OLTALMAD ALÁ FUTUNK
- 3) a) AVE MARIA (BE)
b) VICTORIA (1548-1611): AVE MARIA
- 4) a) AVE MARIA (in tono peregrino) (WJ)
b) ÜDVÖZLÉGY MÁRIA (Nyisztor Ilona)
- 5) a) SALVE MATER MISERICORDIAE (SzJ)
b) ANGYALOKNAK NAGYSÁGOS ASSZONYA
- 6) ALLELUJA – ASSUMPTA EST MARIA (SzJ)
- 7) HÁROM MÁRIA-ÉNEK MOLDVÁBÓL (Nyisztor Ilona)
a) Mária tisztelátira
b) Nám vagyunk árvák
c) Nilyon ki szuvátekba
- 8) ÓMAGYAR MÁRIA-SIRALOM (BE)
- 9) HATVANHÁROM ÉVET BETÖLTÖTT MÁRIA (NZs)
(Mária halála; gyűjtés Máriakálnokról, 1994)
- 10) a) LISZT (1811-1886): AVE MARIA – részlet –
(orgonán előadja: ifj. Wasztl János)
b) ARCADELT (1505-1567): AVE MARIA
- 11) a) REGINA CAELI (SzJ)
b) LOTTI (1667-1740): REGINA CAELI
- 12) BYRD (1543-1623): Háromszólamú mise (Kyrie-Gloria-Sanctus-Agnus)

Közreműködik: Nyisztor Ilona (Pusztina – Moldva)
Balogh Eszter (BE)
Horváth Éva (HÉ)
Németh Zsuzsanna (NZs)
Szabó Judit (SzJ)
ifj. Wasztl János (WJ)

Vezényel: P. Jáki Sándor Teodóz OSB

MŰSOR KÖTŐSZÖVEGGEL:

1) AVE SPES NOSTRA – gregorián antifóna (SzJ – BE – HÉ)

Győri kórus vagyunk. Győr értékei között van az ország legnagyobb kódexe, benne a most elhangzott antifóna is.

(Ha nem esik tisztelt hallgatóim nehezeire, hadd közöljem – egészen materiálisan, szinte templomhoz nem illően –, hogy az ország legnagyobb kódexe: 67 kg súlyú. Biztosan tudom, mert lemérésekor a mérleg másik serpenyőjébe a 67 kg-os püspöki titkár barátomat, kórusom már meghalt tenorját állítottuk!)

Az előbb énekelt tétel ugyan csekély számban megtalálható külföldi forrásokban is, de csak nálunk, a Kárpát-medencében azonos funkcióban: mindig a karácsonyi I. vesperás bevezető antifónájaként. Érthetően ezzel a Mária-antifónával kezdtük hangversenyünket, hiszen egyrészt a konferenciának témája a Boldogságos Szűz Mária, másrészt hozzátartozik kamarakórusunk hitvallásához: mi minden koncertünket ezzel a tétellel kezdjük: AVE SPES NOSTRA. – Igyekszünk alkalmazkodni a zágrábi kódex előírásaihoz: az intonálások differenciáltságát és még a külső megvilágítás fokozatosságát illetően is. – A Magyar Gregoriánium hanglemez-sorozat¹ legelső tétele is ez, de annak előadója a Schola Hungarica kórusa – a zágrábi kódex² variánsát éneklik, mint régebbit. Mi – természetesen – a győri változatot.³

2) a) SUB TUUM PRAESIDIUM (BE)

Ez a legősibb Mária-ének, amelyről tudunk. A III. vagy a IV. századból való. Szépen csatlakozik hozzá magyar változata az Éneklő Egyházból⁴ (220.ének). A latin szövegű gregorián dallamot applikálták a magyar szövegre.

b) OLTALMAD ALÁ FUTUNK

3) a) AVE MARIA (BE)

Ez is gregorián tétel, mégpedig az Antiphonale Monasticum-ból. Dallama ihlette meg a spanyol származású reneszánsz zeneszerzőt, Victoriát, akit neveznek „spanyol Palestrinának” is, hogy négyszólamú motettát alkosson a gregorián antifóna csodálatában. Kis figyelemmel és némi hozzáértéssel felfedezhető a két tétel rokonsága, és még azt is megérthetjük belőle, amit Szabolcsi Bence így írt le: „És még valamit útnak indít Róma: az egyszólamúság túlcsoportosuló bőségéből jóformán mellékes kísérletként kisarjad a többszólamúság első nyugati formája.”⁵

¹ Hungaroton LPX 11477

² Pálos Antifonále, Zágráb, Egyet.Kvt., xv.sz.

³ Zalka-Antifonále, Győr, Székesegyházi Kvt., xv.sz.

⁴ Éneklő Egyház, Római Katolikus Népénekétár – liturgikus énekekkel és imádságokkal – Szent István Társulat, Budapest, 1985.

⁵ Szabolcsi Bence: A zene története, Budapest, 1984. 56.

A gregorián egyszólamúságról pedig korábban Szabolcsi Bence a következőt írja: A gregorián ének (1) *a világ leggazdagabb dallamkultúrája;*
 (2) *a Közép-tenger klasszikus zenéje;*
 (3) *minden dallamszövés forrása és mintaképe;*
 (4) *az egyszólamú zene legdiadalmasabb kivirágzása.*⁶

b) VICTORIA (1548-1611): AVE MARIA

4) a) AVE MARIA (*in tono peregrino*) (WJ)

A római liturgiában a zoltárdallamok gazdagságát tanulmányozva feltűnik az egyik dallam, – általában a 113.zoltárt énekelték rajta (In exitu Israel de Aegypto) – melyben a recitáló-hang (a tuba) változik a zoltárvers éneklése közben (zeneileg: a mi-hang ré-re vált át). Lehetséges, hogy az ószövetségi liturgiában általánosabb volt ez a tuba-váltás. – Az AVE MARIÁT így énekelték volna ezen a zoltártónuson.

b) ÜDVÖZLÉGY, MÁRIA (Nyisztor Ilona)

Csángóföldön (de a Székelyföldön is) az Úrangyala közben így éneklük az Üdvözlégyet. Illő volt, hogy ne mi, hanem az énekelje ezt, aki édesanyjától tanulta. (Éneklő Egyház 351.)

5) a) SALVE MATER MISERICORDIAE (SzJ)

A gregorián himnusz ritmusa sajátosan él magyar népénekünkben. Ez Kodály megállapítása.⁷ – A 10-es (tízszótagú) verssort ritmikailag azonosan formálja mind a latin gregorián himnusz, mind a magyar népének. Az egyik legősibb népének ez; 1508-ban már megvolt; a pesti ferences rendházban írta Vásárhelyi András, ferences szerzetes. (Éneklő Egyház 232.)

b) ANGYALOKNAK NAGYSÁGOS ASSZONYA

6) ALLELUJA – ASSUMPTA EST MARIA (SzJ)

A gregoriánnak díszítéseiben a leggazdagabb tételei között az egyik csúcspont az Alleluja. – Ez az a ritka eset, amikor – így mondhatjuk: – a dallam felnő a szöveg mellé.

⁶ I.m. 54.

⁷ Kodály Zoltán: A magyar népzene, Zeneműkiadó, Budapest, 1969, 44. és 99.

7) HÁROM MÁRIA-ÉNEK MOLDVÁBÓL (Nyisztor Ilona)

- a) *Mária tisztelátira*
- b) *Nám vagyunk árvaák*
- c) *Nilyon ki szuvátekba*

Kérésemre Nyisztor Ilonka előre elküldte az előadásra szánt énekek első sorát. Betűhíven közlöm, mert olyan írja, akinek már nem volt módja iskolában magyarul tanulni, hiszen ott, Moldvában a magyar-tanítás 1959-re mindenütt megszűnt. (Utoljára Lészpeden.) – Nyisztor Ilonka elvégezte Bákóban az óvónőképzőt románul. Magyarul voltaképpen úgy ír, mintha román szöveget írna. Ugyanakkor könnyedén olvassa az ő románosan írt magyar szövegét – magyarul. Ezeket az énekeket ők Csíksomlyón, a pünkösdi búcsún tanulták – és jól megtanulták.

8) ÓMAGYAR MÁRIA-SIRALOM (BE)

Bárcsak megvalósulna az az álom, hogy magyar templomban a nagyböjt idején, különösen a nagyhéten, sokszor hangozzék föl az ÓMS.⁸ Szinte be kellene pótolnunk azt a sokévszázados csendet, amelyben élt egy kis kódexben elrejtett ez a gyönyörű ének. A XX. században találták meg, és csak 1982-ben jutott el végleg hozzánk a Louvain-i egyetem könyvtárából.

9) HATVANHÁROM ÉVET BETÖLTÖTT MÁRIA (NZs)
(*Mária halála; gyűjtés Máriakálnokról, 1994*)

Minden néprajzgyűjtő tudja, nemcsak azt, amit gyűjtött, hanem azt is, amit nem talált meg a gyűjtés helyén. Máriakálnokon tudtam meg, hogy van Jézuskeresés Kunszigeten, de hogy közben Máriakálnokon gyűjthettem volna gyönyörű népdéneket Mária haláláról, azt nem tudtam. 25 évvel később találta meg a község hitoktatója-kántora, Németh Zsuzsanna. Szívesen vallanám magamat a kálnoki ének megtalálójának. De ha már számomra sikertelenül így alakult, akkor igyekszem mindent megtenni érte, hogy minél többen megismerhessék.

10) a) LISZT (1811-1886): AVE MARIA – részlet –
(*orgonán előadja: ifj. Wasztl János*)

Nem egyházi műnek készült az ún. Arcadelt Ave Maria. Liszt már az átalakítottat ismerte, az Ave Maria szövegűt (Arcadelt chansonjából készült). Méltó zenei elmélkedést alakított belőle orgonára. Illenek az egészset meghallgatnunk, de most csak az a célunk, hogy a kettő – az orgonás áhítat és a többszólamú motetta – kapcsolatát együtt hallhassuk.

b) ARCADELT (1505-1567): AVE MARIA

⁸ Szabolcsi Bence: A magyar zenetörténet kézikönyve, Magyar Kórus, Budapest, 1948.

11) a) REGINA CAELI

(SzJ)

Ahogy az előző Alleluja a leggazdagabb gregorián tételek közé tartozik, ugyanúgy ez a Regina caeli Mária-antifóna is. Mint bencés hadd mondjam el, hogy az ún. időszakos Mária-antifónák, melyek az ezredforduló után készülhettek, szövegükben és gazdag díszítésű gregorián dallamukban bencés alkotások. Legalább is azok, melyekben a Regina szó (= Királyné) előfordul:

AVE, REGINA CAELORUM (febr.2-től nagyhétig),

REGINA CAELI (húsvéti időben),

SALVE, REGINA (pünkösdtől ádventig).

Hogy az ádventi-karácsonyi időszakos Mária-antifóna, az

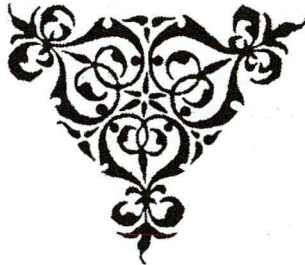
ALMA REDEMPTORIS MATER

kinek az alkotása, az még nem ismert; de lehet, hogy az is bencés remekmű, mint a többi három.

b) LOTTI (1667-1740): REGINA CAELI

12) BYRD (1543-1623): Háromszólamú mise (Kyrie-Gloria-Sanctus-Agnus)

Ha Victoriát szívesen nevezzük a „spanyol Palestrinának”, ugyanúgy „angol Palestrinának” nevezhetnénk Byrd-öt, akinek Háromszólamú miséjét énekeljük el most – a hangverseny befejezéseképpen.

B 174688

